

RYFORSLEDEN

En natur- och kulturvandring - 6 km

www.skaraborgsleder.se

Rev 15 maj, 2019

Välkommen på en härlig vandring i Ryfors anrika bruksmiljö. Förutom brukshistoria bjuds du på en variationsrik natur med riktigt fina vyer. Ryfors park ansågs för hundra år sedan vara en av Sveriges förnämsta engelska parker och i naturreservatet Ryfors Gammelskog kan du uppleva en trolsk urskog. På promenaden tar du även del av ett stycke idrottshistoria då leden passerar landets äldsta golfbana. Leden tar ca två timmar att gå i ett normalt vandringstempo.

LEDEN

Den 6,2 km långa leden går dels över det lättvandrade platålandskapet vid Ryfors Gammelskog och dels över en högre ås med fina vyer. Vi rekommenderar att du går medsols för att bäst uppleva vyerna. Ryforsleden följer bra stigar och enklare skogsvägar och har gula markeringar. Leden går till viss del på golfbanans stigar, så se upp och visa hänsyn.

Vägbeskrivning: Följ väg 185 från Mullsjö och vik sedan av mot Ryfors vid Nybro, dvs där vägen korsar sjön Stråken. Efter ca 700 m finns en större parkering på vägens norra sida. En alternativ startpunkt är vid Engelska Villan. Se startpunkter i kartan.

RYFORS BRUK

År 1742 anläggs Ryfors Bruk av en grupp intressenter som erhållit privilegier för bl a en stångjärnshammare. Vid Ryfors bearbetades till en början järn från Svenshults masugn. De oregelbundna leveranserna av järn ledde dock till att man år 1798 flyttade masugnen till Ryfors. Samma år utökades bruket med ett manufakturverk för tillverkning av diverse järnföremål.

År 1827 köps bruket av Gudmund Magnus Sager (1801-1858). Han lägger ned masugnen, utökar och moderniserar stångjärnssmidet. Sager var en skicklig affärsman och investerade i olika verksamheter med bra avkastning. När G M Sager dog var sönerna Robert och Edvard åtta respektive fem år gamla. Samtidigt förändrades förutsättningarna för de svenska bruken och konkurrensen hårdnade. Detta ledde till att järnbruket lades ned år 1906. Bröderna influerades starkt av engelska ideal, vilket bl a återspeglas i den engelska parken, golfbanan och byggnader som Engelska Villan.

År 1919 kom så den oundvikliga delningen av Ryfors Bruk. Genom lottningsfår Edvard Sager Ryfors Bruk Övre medan Robert Sager får

Ryfors Bruk Nedre. Mangårdsbyggnader blir Engelska Villan respektive Margrethholm. Ryfors Bruk Övre är fortfarande i familjen Sagers ägo.

Liksom andra bruk visade Ryfors en imponerande förmåga att ställa om sin verksamhet för att överleva. Järnbruket ersattes av skog och djuravel och numera är det arrenden och elkraft som driver ekonomin.

RYFORS PARK

År 1880 tog Edvard och Robert Sager initiativet till att anlägga en engelsk landskapspark. Till sin hjälp anlätades Edward Milner (1819-1884) som var en av dåtidens främsta engelska landskapsarkitekter. Parken fick en areal på 375 hektar och hade tolv kilometer promenadstigar. Ryfors park blev snabbt berömd för sin skönhet och storlek och ansågs i klass med parkerna på Drottningholm, Djurgården och Haga.

Vad är egentligen en engelsk landskapspark? Idén om den engelska parken utformades i England under 1700-talet. Det är en romantisk park där man utnyttjar naturens egna former. Idealet är ett landskap med böljande terrängformer, stora öppna vattenspeglar och vidsträckt utsikt, vilket gjorde Ryfors till en mycket lämplig plats. Från väl valda punkter öppnas sedan fria siktgator genom att buskar och träd tas bort. Viktigt är att landskapsarkitektens och trädgårdsmästarens arbete syns så lite som möjligt. Genom anläggningen löper stigar eller körvägar som passerar små byggnader som väcker besökarens fantasi. Det kan vara en skogskoja, ett lusthus, ett antikt tempel eller en tempelruin, en vacker bro, ett exotiskt träd eller dylikt.

RYFORS GOLFBANA

I den engelska parken anlades en golfbana redan år 1888, vilket är den första golfbanan i Skandinavien. Den hade sex hål med kvadratiske greener. Ett par av dessa finns kvar och används numera som övningsgreener. Golfbanan förföll under en tid, men återinvigdes år 1988 och hade då nio hål. Den golfbana du ser idag utökades till 18 hål år 1998 och ligger fortfarande i den engelska landskapsparken.

VI REKOMMENDERAR ÄVEN

- ♦ Kulturlad Gyljeryd, 5 km
- ♦ Blå Spåret, 6 km
- ♦ Eriksgatuleden, 7 km (14 km retur)
- ♦ Knipesjöleden, 9 km
- ♦ Stråkenleden, 9 km (lätt att kombinera med Ryforsleden)
- ♦ Röda Spåret, 10 km
- ♦ Mullsjö Runt, 22 km
- ♦ Södra Vätterleden, Hotel Mullsjö-Bottnaryd, 28 km
- ♦ Västra Vätterleden, Fagerhult-Hotel Mullsjö, 31 km

VIKTIGA TELEFONNUMMER

- ♦ Mullsjö kommun, tel 0392-140 00
- ♦ Nummerupplysningen, tel 118 118
- ♦ Nödsituation, tel 112
- ♦ Vårdcentral, tel 010-242 47 00

LEDBESKRIVNING

1. Ryfors Gammelskog är ett naturreservat som varit orört sedan tidigt 1700-tal. Här finns uppåt 300 år gamla barrträd där vissa individer är över 35 m höga. Det obrutna ekosystemet bidrar till en mycket artrik flora och fauna. Den täta och ståtliga barrskogen ger en vacker kontrast till det öppna landskapet och lövskogen längs Tidan. I naturreservatet finns ett flertal informationstavlor som berättar om de träd man passerar. Ryfors Gammelskog ligger i ett relativt flackt område och är en del av den stora engelska park som anlades år 1880.

2. Pinnabron. Den smäckra bron är byggd av slantar av gran och har en sittbänk på mitten. Här kan du sitta och njuta av den fina vyn mot Corps de logi. Posten har givit ut en kalender med vad man ansåg vara Sveriges vackraste broar. Pinnabron var en av dessa.

3. Tidan är 187 km lång, inklusive källflöden. Ån börjar vid tillflöden kring Strängseredsjön mellan Ulricehamn och Bottnaryd. Tidan passerar den långsmala sjön Stråken och rinner slutligen ut i Vänern vid Mariestad. Tidan är en av få svenska åar som rinner norrut. Ån är numera ett relativt tämt vattendrag med ett stort antal dammar. På medeltiden utnyttjades vattenkraften av munkar för kvarndrift. Senare nyttjades fallen även för att driva sågar och industrier som Ryfors Bruk. Numera ger vattenkraftverken längs Tidan ett stort energitillskott. Genom de två kraftverken vid Ryfors och en planerad vindkraftpark på Ryfors Bruk Nedre kommer Mullsjö kommun att bli självförsörjande på el.

4. Ryfors park dominerar hela promenaden. Riktlinjerna för den 375 hektar stora engelska landskapsparken lades upp år 1880 av Edward Milner. Han var en av dåtidens främsta trädgårdsarkitekter när det gäller engelska parker. Det lär ha varit ett av Milners sista uppdrag då han gick bort fyra år senare. Även Milners son, Henry Ernest Milner, deltog i parkprojektet. Tyvärr finns inte många uppgifter att tillgå om dessa båda skickliga trädgårdsarkitekters bedrifter.

Intressant är tidpunkten för parkens anläggning. När projektet lanserades av Edvard och Robert Sager var bruksepoken så gott som över. Parken kom istället att finansieras genom andra investeringar som fadern, Gudmund Magnus Sager, gjort under brukstidens goda år.

I en karta från år 1911 finns ett tjugotal markerade punkter i landskapet med siktgator som öppnats för att optimera vyerna. Några av siktgatorna har bevarats, liksom delar av de tolv kilometer promenadstigar som anlades. Flera av de mindre byggnader som fanns längs promenadstigarna har dock försvunnit. Syftet med dessa var att göra promenaden mer intressant.

Parken är öppen för allmänheten med undantag för trädgården vid Corps de logi som är privat.

5. Golfbanan anlades år 1888 i den engelska landskapsparken. Det var den första golfbanan i Skandinavien. Greenerna var kvadratiska och det fanns sex korta hål. På den tiden var det vanligt att samma green hade flera hål. Ett par av dessa kvadratiska greener finns fortfarande kvar och används numera som övningsgreener.

År 1988 återstartade man golfbanan som förfallit en tid och den nya banan fick nio hål. Den golfbana du ser idag utökades till 18 hål år 1998 och ligger fortfarande i den engelska landskapsparken. Aktuell information om golfbanan finns på hemsidan www.ryforsgk.se.

6. Stråkenloppet är en klassisk skidtävling med anor från 1940-talet och är numera även ett av de största seedningsloppen till Vasaloppet. Starten är strax söder om golfklubbens hus. Ungefär vid starten låg en tennisbana från år 1879, vilken anses vara den första i Sverige.

7. Ryfors Bruk anlades år 1742. Bruket genomgick många omställningar då marknadens villkor ständigt förändrades. Järnhanteringen lades ned år 1906. Ryfors bruksmiljö är ett relativt stort område med många byggnader.

Från parkeringen vid Engelska Villan kan du göra en avstickare och följa vägen västerut. Då passerar du först Engelska Villan. Byggnaden uppfördes år 1886 efter ritningar av Edward Milner. Den kallas även Cottage-villan och var tänkt som ett annex till en ny huvudbyggnad som aldrig realiserades. Det vita huset längre västerut är Ryfors Golfklubbs klubbhus. Byggnaden var tidigare ett mejeri. Följer du istället vägen/leden österut passerar du Corps de logi. Se kartan. Byggnaden kallas även Ryfors svarta och var ursprungligen Ryfors mangårdsbyggnad. Huset flyttades hit från en annan plats. Dock finns två versioner om dess ursprung. En källa säger att huset flyttades från Gunillaberg vid Bottnaryd och en annan anger Falla som ursprunglig plats. Corps de logi har byggts på i flera etapper.

Fortsätter du leden österut kommer du ned till Tidan. Här kan du göra en avstickare åt sydväst mot Hammarbron. Avstickaren har orangea markeringar. Från Hammarbron har du en fin vy mot Corps de logi. Det vita huset vid Hammarbron var tvättstugan. Den användes även som varmbadhus och bastu. Intill ligger Ryfors Övre kraftverk från år 1910, samt manufaktursmedjan, snickeriverkstaden och stångjärnshammaren.

Nedströms Tidan vid **Ryfors Nedre kraftverk** finns bl a en såg, en vacker magasinsbyggnad, en f d affär, gamla mejeriet, diverse maskinbyggnader och bostäder. Även om de flesta byggnader finns kvar kan de numera ha en annan funktion. Strax nedanför nedre kraftverket låg masugnen som år 1798 flyttades hit från Svenshult.

Är du uppmärksam när du går nedströms efter nedre kraftverket ser du två små torn som sticker upp på vänster sida. De är delar av det första septiktanksystem som installerades i Sverige. Många nymodigheter på Ryfors hämtades från England som med sitt stora imperium var Europas centrum för utveckling kring år 1900.

8. Maltes bro. Malte Gräns var arbetsledare för ett arbetslag som byggde bron på 1980-talet.

9. Här gick en **järnväg** från Ryfors såg till Stråken. Vagnarna drogs med häst och det sågade virket skeppades sedan över sjön med pråm till en plats ca 150 m söder om Stråkensbro. Där fanns ett stickspår upp till stambanan. Pga banvallens lutning drogs vagnarna upp till stambanan med ett spel. Det första spelet var ångdrivet, men ersattes senare av ett elektriskt. Detta visar hur komplicerad logistiken kunde vara fram till 1900-talets början då industrin blev mindre beroende av vattenkraft.

SERVICE

A. Ryfors Gammelskog. Rastplats med bordsgrupp.

B. Rastplats med bordsgrupp och utsikt.

C. Rastplats med bordsgrupp och utsikt.

D. Ryfors Golfklubbs klubbhus. Café öppet under golfsäsongen, golfshop (tel 0392-128 84, www.ryforsgk.se).

E. Lusthuset. Sittbänkar under tak.

F. Ryfors östra entré. Startpunkt med parkering, informations-tavlor och bordsgrupp.

